

УДК 343.359

В. В. Капустник
кандидат юридичних наук,
докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ВІДОМЧОГО САНКЦІОНУВАННЯ

Постановка проблеми. Недосконалий підхід до визначення оперативно-розшукової діяльності, який закріплений у базовому законі, відсутність несуперечливої, загальноприйнятої концепції щодо сутності та системи оперативно-розшукових заходів, співвідношення завдань і повноважень оперативних підрозділів різних відомств із кримінальною процесуальною діяльністю закладають системні вади в регулювання застосування негласних методів отримання інформації вповноваженими державними органами, що знижує ефективність їх використання, і гальмують удосконалення законодавства в цій сфері. Ця проблема загострилася з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, яким упроваджено інститут негласних слідчих (розшукових) дій, що співіснує з давно відомим національному законодавству поняттям оперативно-розшукових заходів [1, с. 37].

Аналіз стану правового регулювання проведення оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування дозволив нам визначити наступні недоліки та прогалини:

- на сьогодні не вирішеним залишається питання визначення чіткого переліку оперативно-розшукових заходів, оскільки більшість із них на сьогодні витікає із положень статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], а питання їх змісту, завдань, особливостей проведення та санкціонування встановлюється підзаконними нормативними актами;

- на сьогодні в діючому законодавстві та в проектах спеціальних законів існують прогалини щодо правового регулювання проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема нерегульованим залишається питання заходів відомчого санкціонування.

У зв'язку з тим, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», використовуючи термін «оперативно-розшукові заходи», не надав їм законодавчого визначення та закріплення, на сьогодні існує проблема неоднозначного їх тлумачення практиками, науковцями і навіть законодавцями. Як результат це призвело до дискусій в юридичних колах щодо їх змісту та завдань на які спрямовано їх застосування.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми застосування оперативно-розшукових заходів в діяльно-

сті оперативних підрозділів були предметом наукових досліджень багатьох вчених, серед яких: К.В. Антонов, В.В. Дараган, О.Ф. Долженков, О.В. Кириченко, В.Л. Ортинський, В.Д. Пчолкін, М.В. Стацак, В.В. Шендрик, І.Р. Шинкаренко, О.О. Юхно та ін.

Однак, на сьогодні серед науковців не вироблено єдиного підходу щодо завдань та змісту оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування, що зумовлює *актуальність* досліджуваної проблематики.

Метою написання статті є розкриття змісту оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування та визначення завдань, які вирішуються під час їх застосування, у розрізі виконання завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Питання застосування оперативно-розшукових заходів та їх змістовного наповнення є досить цікавим для вчених, що вивчають проблеми оперативно-розшукової діяльності.

Аналіз Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативних актів МВС України дозволяє дійти до висновку, що на сьогодні, за критерієм санкціонування, можна виділити такі заходи:

- 1) які потребують дозволу слідчого судді;
- 2) які потребують рішення прокурора;
- 3) які здійснюються за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника.

Аналіз відомчих нормативних актів дозволив нам виділити оперативно-розшукові заходи, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, зокрема:

- 1) візуальне спостереження за місцем або річчю;
- 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств;
- 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Спробуємо розкрити зміст та визначити завдання, які вирішуються під час їх застосування, у розрізі виконання завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України.

Основний зміст здійснення будь-якого оперативно-розшукового заходу впливає із завдань оперативно-розшукової діяльності – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Аналіз наукових джерел дозволив дійти до висновку, що за своїм змістом оперативно-розшукові заходи, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника охоплюють комплекс нормативних, тактичних, організаційних, технологічних та психологічних засад їх підготовки та проведення.

Завдання та зміст конкретного оперативно-розшукового заходу в першу чергу впливають із нормативних, тактичних, технологічних та психологічних засад його підготовки та проведення.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривної діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [2]. Однак кожен із заходів оперативно-розшукової діяльності спрямований на виконання виключно притаманних для нього завдань, які не завжди відповідають завданням оперативно-розшукової діяльності у цілому.

У відомчих нормативно-правових актах МВС України під оперативно-розшуковими заходами розуміються заходи зі спеціально встановленими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України порядком та умовами їх проведення оперативними підрозділами Національної поліції України з метою попередження, виявлення і припинення злочинів та виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, установа безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

Оперативно-розшукові заходи відрізняються між собою індивідуальним поєднанням у своїй структурі різних методів пізнання, пристосованих до перевірки інформації, виявлення ознак та збирання слідів підготовки або вчинення злочину та подальшого їх перетворення у певні види доказів. Саме тому їх сукупність має утворювати такий пізнавальний комплекс, який здатний забезпе-

чити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності у цілому.

Візуальне спостереження за місцем або річчю.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України [2].

У відомчих нормативно-правових актах МВС України визначено поняття візуального спостереження за місцем або річчю – це оперативно-розшуковий захід, який представляє собою збирання фактичних даних, потрібних для протидії злочинності шляхом прихованого стеження в публічно доступних місцях, у тому числі із застосуванням оперативної техніки за невстановленими (невідомими) фізичними особами, які відвідували місце або контактували з річчю, для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності в межах оперативно-розшукової справи або виконання доручення слідчого, прокурора під час досудового розслідування в кримінальному провадженні.

Виходячи з вказаного, в процесі здійснення візуального спостереження за місцем або річчю виконуються наступні завдання:

- пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;
- фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

При цьому, вказані завдання виконуються за допомогою таких методів пізнання: приховане стеження.

Ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають право ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і

повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [2].

У відомчих нормативно-правових актах МВС України визначено поняття ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств – комплекс заходів, який надає право оперативному працівнику ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установи та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, у яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку.

Як показали результати дослідження М.О. Брильова, визначений положеннями відомчої Інструкції оперативно-розшуковий захід «ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств» не у повній мірі відповідає задачам, які ставляться перед оперативних підрозділів Національної поліції України, зокрема відповідно до законодавства оперативно-розшукові заходи проводяться виключно в рамках оперативно-розшукових справ, а положеннями Інструкції щодо вказаного заходу вказують на проведення зазначеного оперативно-розшукового заходу з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, тобто в рамках кримінального провадження [3, с. 73].

Таке трактування норми призводить до юридичної колізії, оскільки не зрозуміло, яким чином зазначений захід буде здійснено щодо підозрюваних у вчиненні злочину, адже в такому разі вже повинно бути відкрито кримінальне провадження, а після його відкриття проведення оперативно-розшукових заходів припиняється.

Таким чином, можна дійти до висновку, що завданням ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств є:

– отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності;

– отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

При цьому, вказане завдання виконується за допомогою таких методів пізнання:

- ознайомлення з документами та даними;
- вивчення документів та даних;
- виготовлення копій документів.

Також на сьогодні не зрозуміло, на підставі яких документів має здійснюватися ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств, яким чином будуть оформлюватися результати його проведення.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України [2].

У відомчих нормативно-правових актах МВС України визначено поняття виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це комплекс заходів, який проводиться відповідно до вимог статті 272 Кримінального процесуального кодексу України і полягає у використанні штатних та позаштатних негласних працівників, які короткостроково (тактично) упроваджуються під легендою прикриття в організовані групи та злочинні організації, незаконні збройні формування. Мета вказаного заходу визначено окремо та полягає у отриманні негласним працівником, якого впроваджено в злочинне середовище (організована група, злочинна організація, незаконне збройне формування), значимих відомостей у процесі безпосереднього спілкування з особами, які становлять інтерес, і має ряд загальних та спеціальних тактичних прийомів.

Таким чином, завданням вказаного оперативно-розшукового заходу є: отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

При цьому, вказане завдання виконується за допомогою таких методів пізнання: спілкування з особами, які становлять інтерес.

Висновки. Враховуючи викладене, можна дійти наступних висновків:

1. Основний зміст здійснення будь-якого оперативно-розшукового заходу впливає із завдань оперативно-розшукової діяльності – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. За своїм змістом оперативно-розшукові заходи, які проводяться за рішенням керівника відповід-

ного оперативного підрозділу або його заступника охоплюють комплекс нормативних, тактичних, організаційних, технологічних та психологічних засад їх підготовки та проведення.

2. Кожен з оперативно-розшукових заходів, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника спрямований на виконання виключно притаманних для нього завдань, які не завжди відповідають завданням оперативно-розшукової діяльності у цілому: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю: а) пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; б) фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності; б) отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

3. Оперативно-розшукові заходи відрізняються між собою індивідуальним поєднанням у своїй структурі різних методів пізнання, пристосованих до перевірки інформації, виявлення ознак та збирання слідів підготовки або вчинення злочину: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю: приховане стеження; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) ознайомлення з документами та даними; вивчення документів та даних; виготовлення копій документів; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: спілкування з особами, які становлять інтерес.

Література

1. Гриненко С.О. Правове регулювання використання негласних методів отримання інформації. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 37–42.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv>.

3. Брильов М.О. Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :

спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2017. 256 с.

Анотація

Капустник В. В. Зміст та завдання оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування. – Стаття.

Розкрито зміст оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування та визначено завдання, які вирішуються під час їх застосування, у розрізі виконання завдань, які поставлені перед оперативними підрозділами Національної поліції України.

Встановлено, що основний зміст здійснення будь-якого оперативно-розшукового заходу впливає із завдань оперативно-розшукової діяльності – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Визначено, що за своїм змістом оперативно-розшукові заходи, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника охоплюють комплекс нормативних, тактичних, організаційних, технологічних та психологічних засад їх підготовки та проведення.

Доведено, що кожен з оперативно-розшукових заходів, які проводяться за рішенням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника спрямований на виконання виключно притаманних для нього завдань, які не завжди відповідають завданням оперативно-розшукової діяльності у цілому: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю: а) пошук фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; б) фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) отримання даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності; б) отримання копій документів, які мають значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: отримання значимих для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності відомостей.

Встановлено, що оперативно-розшукові заходи відрізняються між собою індивідуальним поєднанням у своїй структурі різних методів пізнання, пристосованих до перевірки інформації, виявлення ознак та збирання слідів підготовки або вчинення злочину: 1) візуальне спостереження за місцем або річчю: приховане стеження; 2) ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств: а) ознайомлення з документами та даними; вивчення документів та даних; виготовлення копій документів; 3) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: спілкування з особами, які становлять інтерес.

Ключові слова: зміст, завдання, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукові заходи, Національна поліція.

Аннотация

Капустник В. В. Содержание и задачи оперативно-розыскных мероприятий ведомственного санкционирования. – Статья.

Раскрыто содержание оперативно-розыскных мероприятий ведомственного санкционирования и определены задачи, решаемые при их применении, в разрезе выполнения задач, поставленных перед оперативными подразделениями Национальной полиции Украины.

Установлено, что основное содержание осуществления любого оперативно-розыскного мероприятия следует из задач оперативно-розыскной деятельности – поиск и фиксация фактических данных о противоправных деяниях отдельных лиц и групп, ответственность за которые предусмотрена Уголовным кодексом Украины. Определено, что по своему содержанию оперативно-розыскные мероприятия, которые проводятся по решению руководителя соответствующего оперативного подразделения или его заместителя охватывают комплекс нормативных, тактических, организационных, технологических и психологических основ их подготовки и проведения.

Доказано, что каждый из оперативно-розыскных мероприятий, проводимых по решению руководителя соответствующего оперативного подразделения или его заместителя направлен на выполнение исключительно присущих ему задач, которые не всегда соответствуют задачам оперативно-розыскной деятельности в целом: 1) визуальное наблюдение за местом или вещью а) поиск фактических данных о противоправных деяниях отдельных лиц и групп, ответственность за которые предусмотрена Уголовным кодексом Украины; б) фиксация фактических данных о противоправных деяниях отдельных лиц и групп, ответственность за которые предусмотрена Уголовным кодексом Украины; 2) ознакомление с финансово-хозяйственной деятельностью предприятий: а) получение данных, характеризующих деятельность предприятий, учреждений и организаций независимо от форм собственности; б) получение копий документов, имеющих значение для решения задач оперативно-розыскной деятельности; 3) выполнение специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации: получение значимых для выполнения задач оперативно-розыскной деятельности сведений.

Установлено, что оперативно-розыскные мероприятия отличаются между собой индивидуальным сочетанием в своей структуре различных методов познания, приспособленных к проверке информации, выявления признаков и сбора следов подготовки или совершения преступления: 1) визуальное наблюдение за местом или вещью: скрытое наблюдение; 2) ознакомление с финансово-хозяйственной деятельностью предприятий: а) ознакомление с документами и данными; изучение документов и данных; изготовление копий документов; 3) выполнение специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации: общение с лицами, представляют интерес.

Ключевые слова: содержание, задачи, оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскные мероприятия, Национальная полиция.

Summary

Kapustnyk V. V. The content and tasks of operational-search measures of the departmental sanctioning. – Article.

The content of the operational-search measures of the departmental sanctioning is revealed and the tasks that are solved during their application are defined in the context of the fulfillment of the tasks, which are set before the operational units of the National Police of Ukraine.

It is established that the main content of the implementation of any operative-investigative measure stems from the tasks of the operative-investigative activity – search and recording of actual data on the illegal actions of individuals and groups, the responsibility for which is provided for by the Criminal Code of Ukraine. It is determined that in terms of their content, operational and search activities, which are carried out by decision of the head of the respective operational unit or his deputy, cover a complex of normative, tactical, organizational, technological and psychological bases of their preparation and carrying out.

It is proved that each of the operative-search activities, which are carried out by the decision of the head of the respective operational unit or his deputy, is aimed at accomplishing the tasks specific to him, which do not always correspond to the tasks of the operational-search activity as a whole: 1) visual observation of the place or thing : a) search for factual data on the unlawful acts of individuals and groups, the responsibility for which is provided for by the Criminal Code of Ukraine; b) fixation of factual data on the unlawful acts of individuals and groups, the responsibility for which is provided for by the Criminal Code of Ukraine; 2) familiarization with the financial and economic activities of enterprises: a) obtaining data that characterize the activities of enterprises, institutions and organizations regardless of ownership; b) obtaining copies of documents that are relevant for solving the tasks of operational search activity; 3) fulfillment of a special task for the disclosure of criminal activity of an organized group or criminal organization: obtaining relevant information for carrying out the tasks of the operative-search activity.

It is established that operative-search measures differ from each other individually in their structure of different methods of cognition, adapted to verification of information, detection of signs and collection of traces of preparation or committing a crime: 1) visual observation of a place or thing: hidden surveillance; 2) familiarization with the financial and economic activity of enterprises: a) familiarization with documents and data; study of documents and data; making copies of documents; 3) performing a specific task of disclosing the criminal activities of an organized group or criminal organization: communicating with persons of interest.

Key words: content, tasks, search operations, search operations, National Police.